

Editorial

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

toto číslo se zabývá tématem politického extremismu a radikalismu, tedy na výsost aktuálním problémem současné politiky. Předkládáme Vám teoretické studie i různé případové studie, jednu z ČR a čtyři z jiných evropských zemí. Po vstupní úvaze, v níž se politolog Zdeněk Zbořil dotýká současných teoretických problémů spojených s extremismem, následují teoretické stati politologa Miroslava Mareše, socioložky Marty Kolářové a politologa Lukáše Novotného o terorismu, antiglobalismu a autoritativismu pracující třídy. Politolog Daniel Kunštát se ve svém příspěvku zabývá antisystémovostí KSČM. Lukáš Novotný se zamýšlí nad tím, jak Němci a německá společnost reagují na neonacistickou stranu NPD. Politoložka Pavla Dočekalová představuje Dánskou lidovou stranu a její úspěchy a neúspěchy. Do tohoto čísla Sociowebu přispěli i studenti Ústavu politologie FF UK v Praze. Iva Košatková představuje Norskou stranu pokroku a Jakub Kmošena se zaměřil na Slovenská Pospolitosť – Národná strana. V závěru seznamuje politolog Václav Houžvička s knihou *Bestie se probouzí* od Martina A. Leeho. Přeji Vám příjemné a inspirativní čtení.

Lukáš Novotný

Lukas.Novotny@soc.cas.cz

Příští vydání bude zaměřeno na různá témata z oblasti ekonomické sociologie.

«Teorie pro všechny»

»

Jdi a dívej se! aneb jak se zbavit extremismu

Klíčová slova: extremismus, participace

Jednou z největších obžalob války a jí provázející ztráty lidství byl film běloruského perestrojového režiséra Elema Klimova *Jdi a dívej se!* Vybral si v roce 1986 pro název svého filmu refrén ze zjevení sv. Jana, které je známější pod názvem *Apokalypsa* a nejen svým názvem připoměl *Apocalypsy now!* Francise

Coppoly. Klimovova apokalypsa vypráví, stejně jako ta Coppolova, o ponižování a ztrátě lidství, o tom, jak mizí hranice mezi hrdinstvím a zločinem, jak se oběťmi stávají nejen poražení, ale i vítězové. Je to apokalyptický obraz nevyhnutelného zániku světa minulého, jsoícího i budoucího.

V prvním případě jsou protagonisty dva adolescenti, v druhém jen o několik let starší vojáci, zahnaní někam do jihovýchodní Asie a ztrácející psychologickou schopnost teritoriálně a hodnotově se orientovat. Obětovat mladé lidi dočasnému a někdy jen domnělému úspěchu nějaké politiky, politického režimu nebo jen několika jednotlivců, kteří se domnívají, že jsou držitelé monopolu na výklad věcí veřejných, je ovšem praxe stará jako lidstvo samo. Jistě ale nikoho nenapadlo, že v očekávání naděje politické změny na počátku devadesátých let 20. století, nejen u nás, ale i v Evropě, se tento pokus bude znovu opakovat.

Na politické scéně se objevili hajlující nezletilí nacisté, neonacisté či obdivovatelé Benita Mussoliniho, jejichž den narození dnes dělí od konce druhé světové války třicet pět nebo čtyřicet let. Přicházejí, stejně jako jejich rudí oponenti, jakoby z historie a jsou nazýváni extremisty (pravými nebo levými) nebo neonacisty či anarchisty, někdy i mladým bolševiky. Také oni jsou, často záměrně, oběťmi zneužívání ve prospěch prezentace nové politické elity, protože ta ukazující na ty zavrženíhodné chce dávat na odiv svou legitimitu a spravedlnost.

Stačí ty druhé, kteří jsou ale součástí nás samotných, nebo alespoň našimi dětmi či vnuky, označit jako extremisty a okamžitě vynikne naše bezúhonnost a také to, že jsme si z minulosti odnesli nějaké lepší, vyšší nebo hlubší poznání. Kdyby se tento problém v ČR studoval alespoň obdobnými metodami jako v SRN a někdo učinil pokus dostat se za stereotypy chování a jednání nejen extremistů, ale i většinové společnosti (používáme tyto žurnalistické zkratky jen s ohledem na omezené možnosti této stati), zjistili bychom, že v obou částech takto uměle rozdělené společnosti je většina jejích členů neschopná při podrobení se znalostnímu testu prokázat schopnost poznat a pochopit historická fakta a jejich kontext, nebo vyjmenovat své hrdiny, mesiáše, obětní beránky, zločince a darebáky. Zkusme se kdekoli optat, proč jedny státy jsou darebné a druhé spravedlivé a setkáme se s podobnou ignorancí.

Kdo ale je učitelem a kdo žákem, je věčná otázka výchovy a vzdělávání, o jejímž zodpovězení se nerozhoduje podle nastrádaných let, ale pouze podle schopnosti

porozumět tomu druhému a společně s ním se pohybovat v nějakém prostoru, třeba veřejném, dívat se a vidět. Naučit se, a nikoli jen naučit tomu své potomky, rozlišovat, co je to společnost dobrých nebo špatných lidí, patří k základům výchovy živých bytostí a psychologové vědí, že se tento um nedá nalít do hlavy norimberským trychtýřem.

První problém, který je třeba vyřešit, je odmítnout nejen maximalizaci zjednodušení na pravé a levé, správné a nesprávné, dobré a zlé, protože se jedná jen o emocemi přeplněné metafory, které nepatří do sociologie nebo politologie a jejichž používáním se jejich analytici, ale i političtí komentátoři, otevřeně hlásí k pozůstatkům marxismu-leninismu ve svých myslích, anebo k odkazu socialistické radikální kritiky státu a společnosti, která měla svůj počátek už na konci 18. století.

Druhou nezbytností je zbavit se žurnalistické výpůjčky extremismus, která nemá oporu ani v právní vědě, ani ve studiích politiky, pokud neznásilíme interdisciplinarity tohoto oboru ve prospěch politického mentorování. Pomoc nabízí politická psychologie či psychologie politiky, která dokáže odpovědět agitaci ve prospěch popírání extremismu tím, že toto označující slovo umí dát do souvislosti s destruktivitou lidského chování nebo fanatismu. Třeba tak, že pojmem fanatismus vysvětlí modus zacházení s idejemi a ideologiemi, racionalitou i exaltovanou vírou, s láskou, nenávistí i záští.

Dnes nás vzrušuje politický a rasový fanatismus, ale se stejným projevem poruch osobnosti se můžeme setkat mezi věřícími, příznivci různého sportovního dění, malíři, sochaři, architektky. Víra, že lze páchat zlo ve jménu dobra byla vždy silnější opiat než jakákoli jiná droga a stále tomu tak je. Právě fanatismus vytváří sklon k extrému, k zaujímání extrémních postojů, agresivitě, k hysterickému usilování o skupinou identifikaci na jedné straně nebo až patologickému úsilí stát sám proti všem.

Recenzent a komentátor jedné z mnoha prací o fanatismu (Hole 1998) cituje nebo dodává na okraj svého textu: Chceme-li se vzdát narčení z fanatismu, přiznejme nepřítelům lidské vlastnosti a nenechme je ani v diskusi ztratit svou tvář. Nevzdejme se nikdy dialogu, komunikace jako jediného možného prostředku k řešení krize interpersonálních vztahů. Chceme-li být politiky, neurážejme se a ...zbytečně nevyhraňujeme vztah ke svým politickým soupeřům. (darius: 2007)

Lidské dějiny znají totiž kromě mnoha tyraní i tyranii idejí a hodnot. Jen je někdy obtížné poznat, že ji právě žijeme nebo dokonce tvoříme.

Literatura:

Beck, U. 2007. Vynalézání politiky. Praha: SLON.

Hole, G.. 1998. Fanatismus. Sklon k extrému a jeho psychologické kořeny. Praha: Portál.

Ketzer, D.I.. 1988. Ritual, Politics and Power. New Haven/Londýn: Yale University Press.

Mareš, M. 2003. Pravicový extremismus a radikalismus v ČR. Brno: Barrister & Principal.

<http://www.darius.cz>, 25/6 2007

Zdeněk Zbořil

zboril@iir.cz

»

Terorismus: konceptuální problémy výzkumu

Klíčová slova: terorismus, politika

Terorismus se stal jedním z nejfrekventovanějších pojmů současné terminologie bezpečnostních studií i mnoha dalších vědeckých oborů. Je používán v médiích, v politice, v úředních dokumentech a ve vnitrostátních i mezinárodních právních normách. Doposud však nedošlo k jednoznačné shodě na tom, jak terorismus vymezit. Neexistence obecně uznávané definice brání jak efektivním protiteroristickým postupům, tak i komplexnímu výzkumu fenoménu terorismu.

Ilustrativní foto

Základním problémem, který provází snahy o definování terorismu, je známé rčení „pro jednoho teroristu, pro druhého bojovník za svobodu“. Z určitého hlediska přitom nemusejí být oba pojmy v kontrastu, a sice pokud bude terorismus vymezen neutrálně jako určitá specifická metoda, kterou ke svým cílům mohou používat ideově různě orientovaní aktéři.

Nicméně to odmítá většina lidí akceptovat. Na stejnou činnost je pohlíženo jinak podle normativního zaměření hodnotícího. Terorismus se stal pojmem s jednoznačně negativní konotací. Někoho, kdo bojuje za „dobro“, jeho spojenec či příznivce málokdy označí za teroristu. Zvláště pak v situaci, kdy je proti terorismu obvyklé se vymezovat, vytvářet protiteroristickou politiku či proti němu vést válku.

Naopak snaha označit určitou činnost za teroristickou může být vedena účelovými úmysly zdiskreditovat protivníka a aplikovat proti němu politické, právní, policejní či vojenské postupy, které by za jiných okolností nebyly možné. Velmi markantně se všechny výše uvedené problémy projeví v nedávných diskusích o definici terorismu na půdě OSN, zvláště ve vztahu k blízkovýchodnímu konfliktu. Není divu, že i největší mezinárodní organizace společnou definici terorismu stále nepřijala.

Pokud by byla definice terorismu spjata jen s určitou ideovou, náboženskou či jinou obdobnou orientací, ztížilo by to její obecnou akceptovatelnost. Reálně však často dochází k tomu, že stát či mezinárodní organizace sice přijme neutrální definici, fakticky ji však vztahuje pouze na jednání svých ideových nepřátel.

Avšak hledání neutrálních definic je provázeno celou řadou problémů. Může být teror subverzivní i represivní? Musí jej páchat nevládní aktéři nebo existuje i státní terorismus? Musí mít terorismus politické/ideové cíle nebo může být orientován i na zisk či na pouhé psychické uspokojení pachatele. Musí být terorismus páchan jen za mírového stavu a kdo rozhoduje o tom, že je válka? Musí být obětí nezúčastnění civilisté nebo i angažování politici, policisté či vojáci? Na tyto i mnohé další otázky neexistuje jednoznačná odpověď.

Neexistence jednotně uznávané definice by na druhou stranu neměla vést k tomu, že bude ignorována reálná existence jevů, které mají určitý společný základ v brutálním zavraždění širšího spektra lidí než pouze přímých obětí útoků či výhrůzek. Terorismus je již na základě slovního významu spjat se šířením strachu. Je zřejmé, že v historii a v současnosti se vyskytli a vyskytují různí aktéři, kteří se takto snaží prosadit své zájmy. Představují hrozbu pro politické režimy či společnosti, které se jim musí v rámci zajištění své bezpečnosti bránit.

V určitých obdobích dominovaly různé teroristické strategie, taktiky i ideový charakter aktérů, kteří se k terorismu odhodlali. V současnosti je zpravidla terorismus vázán k určitým směrům extremismu, pokud budou za extremismus považovány netolerantní postoje a cíle, které ve svém důsledku směřují k potlačení demokratického ústavního státu v jeho soudobém západním pojetí.

Kvůli neexistenci jednoznačné definice je však postaven před řadu problémů i výzkum terorismu, který se přesto na multidisciplinární úrovni velmi intenzivně rozvíjí, zvláště v posledních letech. Je však konfrontován s přílišnou roztržitostí, způsobenou rozsahem fenoménu terorismu.

Vzniká sice řada podnětných dílčích studií, ale zobecnění poznatků je obtížné. Řada výzkumníků vypracuje na základě zkoumání jedné varianty terorismu obecné quasiteorie či quasiobecné koncepty, které však neplatí pro terorismus celkově. Příkladem jsou různé pokusy o obecný sociálně-psychologický model teroristy.

Přes uvedené obtíže je však ve výzkumu terorismu třeba pokračovat a pokusit se o jeho další prohloubení a precizaci. S ohledem na závažnost problematiky a řadu podnětných otázek představuje pro vědeckou sféru mimořádně závažnou výzvu, která je však, alespoň pokud lze soudit s ohledem na vzrůstající počet odborných publikací k tématu, řadou expertů přijímána.

Literatura:

Dietl, Wilhelm, Hirschmann, Kai, Tophoven, Rolf (2006). Das Terrorismus Lexikon. Täter, Opfer, Hintergründe. Frankfurt am Main: Eichborn A. G.

Martin, Gus (2006). Understanding Terrorism. Challenges, Perspectives and Issues, Second Edition. Thousand Oaks: Sage.

Mareš, Miroslav (2005). Terorismus v ČR. Brno: Centrum strategických studií.

Miroslav Mareš

mmares@fss.muni.cz

»

Antiglobalismus

Klíčová slova: demokracie, občanská společnost, participace

Za antiglobalismus můžeme označit ideový směr¹ prosazovaný hnutím, kterému média přiřkla demonizující nálepku „anti-globalizační“. Nakolik vystupuje toto hnutí opravdu proti globalizaci? Proti němu zaznívají argumenty, že samo globalizaci využívá (ve formě globální elektronické komunikace, transnacionálních aktivistických sítí atd.), tak jak může být anti-globalizační? Chce snad globalizaci zastavit, když (podle některých) je globalizace objektivním a nezvratitelným procesem?

Už samotný název hnutí naznačuje kritický vztah ke globalizaci, nicméně sami aktéři hnutí, ale i mnozí badatelé upozorňují, nejde o celkové odmítání globalizace, ale určitých aspektů či směrů globalizace. Podle della Porta a kol. (2006) hnutí jako hlavního nepřítele chápe neoliberalní verzi globalizace a aktéry s ní spojené: nadnárodní korporace a mezinárodní instituce Mezinárodní měnový fond, Světovou banku a Světovou obchodní organizaci. Kapitalistická globalizace se považuje za příčinu problémů jako jsou globální nerovnosti, porušování práv pracujících ve třetím světě, chudoba, nedostatek demokracie a krize životního prostředí. Hnutí kritizuje procesy globalizace, které přemísťují rozhodování z národní a lokální úrovně k nadnárodním institucím a globálnímu trhu bez

¹ V tomto textu se budu zabývat pouze ideologií hnutí, ne jeho složením a taktikami.

transparentnosti a odpovědnosti. Hnutí tak chápe globalizaci jako krizi reprezentativní demokracie. V tomto smyslu mluví Brecher a kol. (2000) o boji hnutí za globalizaci zdola, propojení obyčejných lidí proti globalizaci shora, za kterou označuje neoliberální projekt vedený světovými lídry. Klein (2004) považuje za hlavní spojnicí hnutí odpor proti privatizaci každého aspektu života. Není to jen privatizace vody, zdravotní péče či přírodních zdrojů, ale i přetváření ulic do nákupních center nebo původních myšlenek do sloganů korporací a značek.

MMF Praha, 2000

Zdroj: <http://www.nadir.org>

Součástí ideologického rámce je vedle identifikace nepřítele také navrhované řešení a vize. Ta by se u hnutí dala shrnout pod heslo „jiný svět je možný“. Della Porta a Tarrow (2005) nazývají pozitivní zarámování řešení „globální sociální spravedlnost“, která propojuje různá lokální hnutí do anti-globalizačního, protože dokáže zastřešit boj za práva pracujících, domorodců, žen a za přírodní prostředí. Spojování různých témat a skupin je důležitým specifickým anti-globalizačního hnutí. V souvislosti s obecnějším rámcem se vytváří i tolerance k různosti a všeobjímající identita. Podle della Porta a kol. (2006) hnutí vystupuje za sociální a environmentální spravedlnost, lidská práva, mír a solidaritu. Prosazuje formu přímé demokracie zdola, založenou na participaci, rozhodování konsensem a horizontálních sítích. Nejde tak o boj proti globalizaci, ale za demokratickou globalizaci (Castells 2004).

Distribuce bohatství a nerovností se opět objevuje v programu hnutí a konflikty už nemohou být chápány jako post-industriální, jak tomu bylo v případě Nové levice (della Porta a kol. 2006). Podle Graebera (2005) je součástí požadavků hnutí také internacionalismus. Aktivisté prosazují princip globálního občanství, který by zaručil volný pohyb lidí přes hranice, a princip volného přístupu k novým technologiím. Pro hnutí je také typické, že odmítá lobování u politických a ekonomických institucí a snaží se rozšířit globální občanskou společnost místo získání ekonomické a státní moci.

Anti-globalizační hnutí představuje v současnosti nejvýznamnější globální hnutí a nejdůležitější levicové hnutí na globální úrovni (Buttel 2003). Podle Della Porta a kol. (2006) se většina aktivistů považuje za levicové, ale v porovnání s Novou levicí 70. let, která se zaměřovala na revoluci, se dnešní aktivisté snaží vyhnout velkým ideologiím a jsou více pragmatičtí a konkrétní. Ancelovici (2002) tvrdí, že hnutí se vyhýbá marxistickému slovníku staré levice zahrnující třídní boj a klade důraz spíše na aktivní občanství.

V ČR anti-globalizační proud představovala radikální levice tvořená především anarchisty a trockisty. Za jejich ideologický rámec by se dal považovat od začátku 90. let anti-kapitalismus. Pro anarchisty je navíc typická kritika státu a hierarchie vůbec, v tom se neshodnou s trockisty. Za důležitou konstantu českého hnutí za posledních 17 let můžeme označit antifasismus. Další silné téma zejména znamenala ekologie a práva zvířat a v občas utvářených feministických skupinách se dále projevovala kritika patriarchy.

V anarchistickém hnutí se dá mluvit o soupeření dvou ideologických proudů (více Bastl 2001; Tomek, Slačálek 2006): 1. autonomní nebo individualistický anarchismus s kulturně-sociální orientací, spojený se squaterstvím, alternativní mládeží a hudebními subkulturami. 2. kolektivistický anarchismus (anarchokomunismus) s politicko-ekonomizující orientací, snahou o revoluci a osvobození pracující třídy. Vedle anarchistů se aktivizoval proud trockistů se socialistickou ideologií zaměřenou na třídní boj a s revolučním marxistickým programem. S výzvou globalizace trockisté posunují antikapitalismus na globální úroveň.

K tomu dochází obecně na levičce s vnesením tématu globalizace v rámci globálních akcí na street party v roce 1998, kde se propojuje globální a lokální kritika. Zatímco na jedné straně je to protest proti globalizaci ekonomiky, kapitalismu a moci nadnárodních firem, tak se k němu připojuje i protest lokální: proti automobilismu, znečištěnému životnímu prostředí ve městě, konzumu, unifikované kultuře a zaměření na problémy mládeže. Kritika globalizace pak z radikálně levicových pozic zaznívá naplno především v souvislosti se zasedáním MMF a Světové banky v Praze v roce 2000. Globalizace už není jen heslem, ale ze zahraničí je sem díky překládané literatuře přenesena detailnější kritika různých aspektů politik těchto mezinárodních institucí.

Hnutí si vybírá tematiku, která rezonuje již s předchozími rámci (zejména autonomního anarchismu). Nenajdeme tu kritiku globální dělby práce, práce ve sweatshopech, migrace a organizátoři také nepracují s pojmem neoliberalismus, jehož kritika je v zahraničí často hlavním rámcem. Téma ekonomické globalizace bylo v českém prostředí navázáno spíše na rámec anarchismu a ne na rámec marxistický. Spojení autonomního anarchismu s tématem globalizace není tolik důsledkem

silného zájmu o téma samotné, ale důvodem je spíše difúze tématu skrze aktivisty napojené na zahraniční skupiny zabývající se environmentálními důsledky globalizačních procesů. Téma globalizace bylo do ČR vneseno v souvislosti s globálními akcemi a s využitím nové formy protestu – street party. Díky specifické taktice protestu a orientaci nejen na politická témata ale i životní styl mladých a alternativní kulturu měl autonomní směr anarchismu mobilizační sílu i potenciál rozvířít diskusi.

Ekonomizující směr s orientací na dělníky a práci ve sweatshopech, jak je to rámováno v hnutí především v USA, se tu u hlavního organizátora protestů, INPEGu, neprojevil. I kdyby byl jako takový rámec prosazován, domnívám se, že by byl méně úspěšný, protože využívání vyhraněné marxistické rétoriky je v českém prostředí problematické. Revoluční slovník provází radikální anti-systémovou levici od začátku 90. let. To může být jeden z důvodů marginalizace českého hnutí, protože většinou nedokázalo vytvořit rámec takový, který by rezonoval s kulturou a politikou post-komunistické společnosti, která má tyto termíny negativně konotované. Je to problém českého hnutí, narozdíl od transnacionálního, které využívá pojmů demokracie, práva atd. Pouze na určitou dobu, kdy v hnutí převládly jiné než „třídní“ rámce (autonomní, spojení s alternativní kulturou a ekologií), docházelo k rezonanci a hnutí v té době dokázalo mobilizovat nejvíce sympatizantů a aktivistů.

Literatura:

Ancelovici, M. 2002. „Organizing against Globalization “ *Politics & Society* 30 (3): 427-463.

Bastl, M. 2001. *Radikální levice v České republice*. Brno: Masarykova univerzita.

Brecher, J., T. Costello, B. Smith. 2000. *Globalization from Below*. Cambridge: South End Press.

Buttel, F. H. 2003. „Some Observations on the Anti-globalization Movement.“ *Australian Journal Of Social Issues* 38 (1): 95-116.

Castells, M. 2004. *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell.

Della Porta, D., S. Tarrow 2005. „Transnational Processes and Social Activism “. Pp. 1- 20 in D. della Porta, S. Tarrow. *Transnational Protest and Global Activism*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Della Porta D., M. Andretta, L. Mosca, H. Reifer. 2006. *Globalization from Below: Transnational Activists and Protest Networks*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Graeber, D. 2005. „The Globalization Movement.“ Pp. 169-172 in M. Edelman, A. Haugerud (eds.). *The Anthropology of Development and Globalization*. Oxford: Blackwell.

Klein, N. 2004. „Reclaiming the Commons“ Pp. 219-229 in T. Mertes (ed.). *A Movement of Movements*. New York: Verso.

Tomek V., O. Slačálek. 2006. *Anarchismus*. Praha: Vyšehrad.

Marta Kolářová

Marta.Kolarova@soc.cas.cz

»

Autoritativismus pracujících tříd

Klíčová slova: extremismus, nerovnosti

Populistické strany zaznamenaly za posledních dvacet let pozoruhodné volební výsledky. Dnes jsou neúspěšnějšími a neznámějšími z nich například francouzská Front National (2007: 4%, prezidentské volby 2007: 10%), belgický Vlaams Belang (2007: 12%), dánská Dansk Folkeparti (2005: 13%) nebo italská Lega Nord (2006: 4,6%) Všechny byly nebo ještě jsou zastoupeny v národních parlamentech jednotlivých zemí. Ovšem i v těch zemích, v nichž kdysi úspěšné strany jako například rakouská Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ) (2006: 11%), německá Schill-Partei (Hamburg 2001: 19%) nebo nizozemská List Pim Fortuyn (2002: 17%) ztratily část své podpory, je zřejmé, že přetrvává voličský potenciál pro strany tohoto typu. Toto vítězné tažení pravicových populistů evropskými zeměmi částečně navíc oslabuje některé další alternativní ideologické proudy, zejména ten environmentalistický.

Vezmeme-li v potaz tu skutečnost, že každý druhý volič FPÖ při rakouských republikových volbách v roce 1999, tedy v době největšího úspěchu strany, byl příslušníkem nižší sociální třídy, je dobré si položit otázku, jestli neexistuje spojitost mezi sociálním statutem a podporou extremismu a radikalismu. FPÖ se v roce 1999 stala mezi nižšími sociálními vrstvami vůbec neúspěšnější stranou, oslovila tedy podstatně více těchto občanů než rakouští sociální demokraté. Podobně vysoké podpory u občanů z nižších sociálních vrstev dosahuje dlouhodobě i francouzská Front National nebo německá Nationaldemokratische Partei Deutschlands, tedy NPD. Zde se přímo nabízí vzpomínka na Seymunda M. Lipseta a jeho teorii working-class-authoritativism. Lipset zformuloval již v roce 1959 (samozřejmě ve zcela jiném sociokulturním kontextu) svou tezi o tom, že v rámci dělnických tříd (working-class) působí specifické socializační a deprivativní faktory, které umocňují jejich podporu autoritativním a radikálním stranám. Pojdme si nyní jeho pojetí vysvětlit a pokusit se najít inspiraci pro vysvětlení současného stavu.

S.M. Lipset vychází z přesvědčení, že ekonomické a sociokulturní podmínky nižších vrstev výrazně přispívají k utváření rigidních a

netolerantních vzorců chování. Lipset uvádí čtyři faktory, které posilují utváření autoritativních postojů u této skupiny obyvatelstva: za první je to nízký dosažený stupeň vzdělání, za druhé sociální izolace nejnižších vrstev od tříd vyšších, za třetí jejich ekonomická a psychologická nejistota a za čtvrté specifické socializační vzorce, které upřednostňují podstatně více než v jiných skupinách používání násilí v procesu výchovy. To vše podle Lipseta vede k posilování autoritativních predispozic.

Podle Lipseta mají příslušníci této skupiny podstatně častěji než jiní sklon k utváření dichotomního světa, v němž hledají jednoduchá řešení na složité problémy, rozlišují mezi dobrem a zlem, mezi černou a bílou. Radikální strany, které vyznávají tento vyhrocený názor na svět, zejména ve smyslu rozlišování na „dobrého malého člověka“ a „zlý politický establishment“, získávají podle Lipseta právě u těchto obyvatel velkou podporu. Lipset dále rozlišuje mezi ekonomicko-sociálním a politickým radikalismem pracující třídy. Podle něj se u občanů z nižších sociálních vrstev vyskytuje podstatně častěji ekonomicko-sociální dimenze, tedy například požadavek silného státu, přehnaného sociálního smíru, nejlépe zvýhodňování nízkopříjmových skupin a celkově vzato politika, kdy stát bohatým „bere“ a chudým „dává“. Naproti tomu politickou radikalizaci ve smyslu participace na činnosti v radikálních a extrémních stranách Lipset nevidí jako problém, a to zejména s ohledem na nedostatečnou organizovanost těchto skupin a jejich malé možnosti pro vstup do reálné politiky.

Lipsetova teorie dosud ještě nebyla důkladně empiricky přezkoumána na některé ze současných úspěšných populistických a radikálních stran, podpora nižších sociálních vrstev autoritativním a populistickým stranám je ovšem statisticky poměrně dobře podchytitelná a zřejmá na mnoha příkladech. Lipset byl jedním z prvních politologů, kteří se teoreticky zabývali souvislostí mezi podporou autoritativních stran a nižších sociálních skupin. Jeho teorii ovšem poněkud ubírá na jasnosti to, že není jednoznačně definovaná pracující třída (tedy zda se jedná o osoby manuálně pracující, dosahující podprůměrnou výši příjmů atd.). To ovšem rozvinuli jeho pokračovatelé a kritici, kteří se konceptem working-class-authoritativism zabývali. Nejvýznamnějším z nich je Edward G. Grabb, který v roce 1976 Lipsetovu tezi potvrdil výzkumem na vzorku 1 500 Američanů. Vedle Lipsetových kritérií pak ještě vyzoroval další prvek vedoucí k podpoře autoritativních politických sil, a to cynismus a nedůvěra vůči ostatním občanům. Dalším pokusem přezkoumat Lipsetovu vizi byly výzkumy Paula Dekkera a Petera Estera v letech 1975 až 1985 na příkladu Nizozemí. Oba sociologové sice tezi potvrdili, nezachytili ovšem tak značné rozdíly mezi sociálními třídami jako Grabb.

Lipset tedy svým konceptem o working-class-authoritativism nepochybně přispěl k teoretickému rozvoji pojmu autoritativismus a upozornil na nutnost zabývat se fenoménem nespokojenosti a

politicky manifestovaného protestu nižších sociálních vrstev.

Literatura:

Dekker, P., Ester, P. 1987. „Working-Class-Authoritativism - A Re-Examination of the Lipset Thesis.“ *European Journal of Political Research* 4/15: 395-415.

Grabb, E.G. 1979. „Working-Class Authoritativism and Tolerance of Outgroups - A Reassessment.“ *Public Opinion Quarterly* 1/43: 36-47.

Lipset, S. M., 1959: „Democracy and Working-Class Authoritarianism.“ *American Sociological Review* 24: 482-501.

Lukáš Novotný

Lukas.Novotny@soc.cas.cz

»

Antisystémová identita KSČM

Klíčová slova: historie, participace, politika

KSČM bývá často označována jako extrémní antisystémová či protestní strana (refusal-to-protest party), nezřídka i bytostně nedemokratická a podobně, z čehož také je (byl) odůvodňován požadavek na její politickou izolaci a odepření vládní legitimacy. Přítomnost antisystémové strany je v dané soustavě spjata s delegitimizujícím působením, z hlediska vztahu ke státní moci nesdílející hodnoty politického řádu (režimu), v němž operuje. V politické obci reprezentuje cizorodou vnější ideologii, představuje opozici bytostně neodpovědnou, polarizující stranickou soutěž a vyloučenou z možnosti participace na moci. Klíčová je zde schopnost uplatňovat svůj vyděračský (zastařovací) potenciál, který podvazuje možné vládní uspořádání.

KSČM, která nepodstoupila radikální „sociálnědemokratizační terapii“, bezpochyby představuje subverzní prvek stranicko-politického systému, zároveň ji však nelze považovat za bezvýznamnou z hlediska aritmetiky jeho fungování. Věřodně rozkrýt a postihnout v úplnosti všechny parametry existence silné antisystémové strany je velmi obtížné a překračuje možnosti této statě. Obstojí domnělá či skutečná antisystémovost KSČM z hlediska přijetí či odmítání demokratických pravidel před seriózní analýzou? A jaký je z tohoto zorného úhlu vztah mezi zjevně nestejnorodými entitami, mezi (a) vedením strany a poslaneckým klubem (stranickou elitou), (b) členskou základnou a (c) voliči a sympatizanty KSČM?

Předem dané přijímání antisystémové identity KSČM jako konstantní veličiny je každopádně

dosti sporné - v zásadě vylučuje promyšlení utváření a reprodukce této „identity“, stejně tak i začleňování evolučních prvků celé stranické - politické soustavy (a vývojem vzájemného působení mezi stranickými aktéry) i dynamiku motivů volebního chování. Nemalý voličský potenciál strany pravděpodobně nelze považovat - s ohledem na historicko-politický kontext - za projev a současně důkaz pokračující polarizace celého systému, lépe řečeno celé politické obce. Antisystémová totožnost KSČM - vymezená dynamickým rámcem stranického systému - se vyvíjí, nelze přehlédnout známky určitého oslabování protirežimní orientace a zmenšování ideologické vzdálenosti od ČSSD (velká část fluktuujících voličů se pohybuje právě na půdorysu uvedených stran).

Stojí za úvahu, zda velikost voličské základny KSČM je primárně podmíněna spíše přetrvávajícími „tradičními“ rysy KSČM jako antisystémové síly anebo naopak novými či staronovými prvky umírněné (tj. nerevoluční) reformistické orientace, které se prosazují na úkor (nebo pod balastem) zděděného revolučního potenciálu. Vysvětlení stabilní podpory KSČM je zřejmě možné jen s přihlédnutím k oběma uvedeným faktorům a v této souvislosti je třeba vzít v potaz i fakt, že KSČM volí různé sektory českého voličstva, jejichž motivy a preference jsou pravděpodobně taktéž velmi různorodé. Základní otázkou zůstává, zda KSČM usiluje - navzdory razantní ideologické rétorice - o reformistickou změnu (směřování) vládní politiky nebo radikální převrat celého systému (coby hlavní hledisko antisystémovosti).

Možným východiskem teoretického uchopení stávající pozice KSČM by mohl být koncept „izolacionistické strany“, nastiňující odklon od antisystémové strany ke straně participující, vůči režimu sice kritické, avšak ne principiálně odmítavé. V daném kontextu je třeba poznamenat, že veřejnost ani dominantní (prosystemová) levicová strana (ČSSD) jednoznačně nereflektují KSČM jako extrémní formaci, a stejně tak konsensuálně neodmítají její případné vládní angažmá.

KSČM sice nemá (neměla?) naději získat podíl na moci, ovšem dokáže s úspěchem prostřednictvím protestu organizovat a mobilizovat zvláštní odcizené subkulturní skupiny se specifickými politickými vzorci, které si přejí, aby jejich hlas - radikální, vyhraněně protestní, negativistický a nezřídka vskutku antisystémový - byl slyšen ve veřejném prostoru. A to i přesto, že jeho uplatnění při tvorbě státní vůle je víceméně nereálné. Zastupuje tedy nekompromisní opozici, která akumuluje protestní hlasy; jednoznačně nebo „jen“ potenciálně antisystémové, protirežimní, „odcizené“.

Vykonává tzv. tribunskou funkci, která přináší stranám hájícím skupiny, které mají dojem, že jsou vyloučeny z účasti na daném systému (absence politicky relevantního „pravcového“ populismu navíc de facto umožňuje KSČM monopolizaci této funkce). Politické strany, které

jsou zjevně nepřátelské politickému systému a jeho hodnotám (tzn. antisystémové strany) plní skrytým způsobem tribunskou funkci a přispívají nepřímo k zachování určitých prvků tohoto systému. Fakticky přestávají být revoluční, nabyly dost síly a reprezentativity k tomu, aby mohly účinně blokovat nebo překážet fungování systému a mají dostatečnou autoritu nad skupinami, za jejichž mluvčí se vydávají, aby jim zabránili vyvíjet divoké (protirežimní) aktivity. Narušují tedy harmonické fungování systému a mají sklon k neodpovědným činům a chování, na straně druhé ale odvádějí od revolučních akcí „zdola“ a v jistých explozivních situacích představují prostředek, jak udržet stabilitu systému i se stávajícími štěpeními. To obsahuje výhodu, že se pohybují v příznivém terénu pro vlastní růst a systematické využívání nespokojenosti, na straně druhé jsou ale konfrontovány s rizikem, že ztratí svůj revoluční charakter (v případě KSČM spíše jen jakýsi revoluční duch), že se dostanou do vleku leckdy nestálých voličských klientel a konečně, že je jejich radikálně tribunská profilace nastálo nebo dlouhodobě vyřadí z výkonu vládní odpovědnosti, a tedy i výhod moci.

Dosavadní „ghettoizace“ KSČM přirozeně narušuje logiku fungování stranického systému. Z hlediska možných vládních konstelací je KSČM s nulovým koaličním potenciálem de facto pouhým přívěskem stranického areálu, nicméně stále zřetelněji se stává jeho (ne)priznanou součástí. Reálná síla KSČM proto objektivně stírá antisystémovost přinejmenším v jednom aspektu: ve vztahu k systému politických stran a v interakcích mezi jednotlivými aktéry se stává jednoznačně legitimním („systémovým“) partnerem.

Daniel Kunštát

daniel.kunstat@soc.cas.cz

»

Co si počít s německou NPD?

Klíčová slova: Německo, extremismus, participace

Bez většího zájmu médií i široké veřejnosti předali zástupci Sdružení pronásledovaných nacistickým režimem - Svazu antifašistek a antifašistů (Vereinigung der Verfolgten des Naziregimes-Bund der Antifaschistinnen und Antifaschisten) vedení německého Spolkového sněmu návrh na zrušení německé neonacistické strany, NPD. Celkem 175 000 podpisů shromáždili členové tohoto kontroverzního uskupení během celého roku 2007, kdy spustili poměrně rozsáhlou kampaň za zrušení strany, kterou podpořilo rozmanité spektrum subjektů: například levicově radikální strana PDS/Die Linke nebo fotbalový klub FC Norimberk. Vedení bundestagu se ovšem k jejich požadavku postavilo značně rezervovaně a dosud odmítá

obsah petice, tedy zákaz NPD, diskutovat a řešit. Mají němečtí politici a ústavní právníci usilovat o zákaz NPD? Je vůbec zákaz správnou cestou? To se pokusím vyjasnit v tomto příspěvku.

NPD

Zdroj: <http://www.welt.de/>

NPD (Národně demokratická strana Německa) je nejstarší aktivní krajně pravicová strana Německa. Strana vznikla v roce 1964 jako pokračovatelka radikální, ale neúspěšné Německé říšské strany (Deutsche Reichspartei). Ještě v šedesátých letech strana slavila dílčí úspěchy, to když se jí podařilo alespoň na jedno volební období získat poslanecké mandáty hned v sedmi západoněmeckých zemských sněmech. V Bádensku-Virtembersku dokonce obdržela v zemských volbách v roce 1968 9,8 procent. Poté se ovšem až do počátku devadesátých let stala neúspěšnou stranou, která ovšem nadále vytrvale propagovala odkaz nacismu. Znovusjednocení Německa NPD dodalo nový vítr do plachet. Strana se velmi rychle přizpůsobila protestní rétorice části nespokojených občanů bývalé NDR a hned v několika hlavně ekonomicky slabších regionech značně posílila své postavení. Největšího úspěchu dosáhla v zemských volbách, a to v roce 2004 v Sasku (9,2%) a 2006 v Meklenbursko-Pomořansku (7,3%). Strana sama se považuje za „jedinou a opravdovou opozici“ a „revoluční stranu“, Spolkový úřad na ochranu ústavního pořádku ji ovšem vede ve své evidenci jako extremistickou, rasistickou a protiústavní. To vede k četným diskusím o tom, jestli strana má být zakázána.

Zákaz NPD tedy nebyl v posledních letech vznesen pouze ze strany Sdružení pronásledovaných nacistickým režimem. V roce 2000 vyzval tehdejší bavorský ministr vnitra (a dnešní ministerský předseda) Günther Beckstein spolkovou vládu k tomu, aby se začala zabývat zákazem strany. Učinil tak v důsledku několika násilných aktů zaměřených na cizince, které měla NPD (a s ní spřátelená hnutí) buď sama iniciovat, nebo je alespoň podporovat. Obzvláště pobouřlivý byl dodnes nevyjasněný brutální útok na skupinu židovských imigrantů z Ruska, při němž byly použity výbušniny.

Eskalaci násilných a rasově motivovaných činů se proto začala zabývat spolková vláda. Kancléř Gerhard Schröder zaslal v lednu 2001 ke spolkovému ústavnímu soudu žádost o

přezkoumání protiústavnosti a případného zákazu NPD. Krátce na to se k iniciativě přidaly i obě komory německého parlamentu. Přezkoumání se ale nakonec nekonalo, a to proto, že se na veřejnosti objevil nečekaný skandál, totiž že se na činnosti strany ve spolkové zemi Severní Porýní-Vestfálsko měli podílet i spolupracovníci Úřadu na ochranu spolkového pořádku. To pobouřilo veřejnost i politiky a byl to vedle procedurálních komplikací další z důvodů, proč po dvou letech žádosti o zrušení NPD nemohlo být vyhověno. V důsledku toho NPD na zemské úrovni značně posílila (viz výše), o čemž svědčí její výsledky v saském a meklenburském zemském sněmu.

Také v případě posledního pokusu na zrušení NPD iniciovaném Sdružením pronásledovaných nacistickým režimem – Svazem antifašistik a antifašistů nejsou vyhlídky na úspěch předkladatelů, tedy na zákaz NPD, nijak velké. Kromě již výše zmíněných procedurálních komplikací důležitosti petice nepřidá ani podpora levicově radikální PDS/Die Linke. A i samo Sdružení pronásledovaných nacistickým není úplně bezproblémové. Německý Spolkový úřad na ochranu ústavního pořádku ho intenzivně sleduje zejména s ohledem na vazby některých představitelů na zakázanou Německou komunistickou stranu a na otevřenou propagaci ortodoxně-komunistických myšlenek. V roce 2005 označil činnost uskupení navíc za levicově extremistickou.

Dnes je zřejmé, že soudy nejen v SRN, ale i v jiných zemích se zákazy stran příliš neplývají a považují je až za krajní způsob obrany proti extremistickým stranám. V případě NPD je přitom jisté jedno: strana není momentálně i přes dílčí úspěchy politicky nebezpečná. V posledních volbách do bundestagu v roce 2005 oslovila 1,6 procent obyvatelstva (to je vůbec poprvé od sedmdesátých let, co překročila hranici 1 procenta). Jisté ovšem je, že nebezpečná je strana zejména společensky. Její politické jednání je jednoznačně protiústavní a protidemokratické. Strana je jasnou většinou společenských a sociálních skupin odmítána a není tedy masovou šiřitelkou nacismu. Je otázkou, do jaké míry je momentálně žádoucí zvolit nejrazantnější řešení, tedy stranu zakázat. Spolkový úřad pro ochranu ústavního pořádku tak zatím dosud neučinil. Je ovšem na místě, aby skutečně pečlivě sledoval a monitoroval vývoj ve straně a zejména případné integrační snahy na extrémní pravici. To by totiž nenechalo v klidu nejen úřad, nýbrž i sousedské země včetně ČR (a jejich kolektivního vědomí). Některé aktuální poznatky z veřejného mínění v Německu totiž působí poněkud znepokojivě: Tak například podle zjištění německé politické Nadace Friedricha Eberta z roku 2006 považuje 9 procent dotazovaných Němců diktaturu „za určitých okolností“ za lepší formu vlády, 15 procent z nich by uvítalo vládu nějakého silného vůdce „s pevnou rukou“ a 44 občanů bývalé NDR a 35 procent občanů bývalé NSR uvádějí, že cizinci přicházejí do Německa a zneužívají tamní sociální stát. To potenciálně nahrává podpoře

extremistických a radikálních stran jak z levého, tak pravého spektra.

Literatura:

Decker, O., Brähler, E. 2006. Vom Rand zur Mitte. Rechtsextreme Einstellungen und ihre Einflussfaktoren in Deutschland. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung.

Flemming, L. 2005. Das NPD-Verbotsverfahren: Vom „Aufstand der Anständigen“ zum „Aufstand der Unfähigen“. Baden-Baden: Nomos.

McGowan, L. 2002. Radikální pravice v Německu. Od roku 1870 po současnost. Praha: Prostor.

Lukáš Novotný

Lukas.Novotny@soc.cas.cz

»

Dánská lidová strana

Klíčová slova: Dánsko, extremismus, politika

Již několik let je v Dánsku podle výsledků parlamentních voleb třetí nejsilnější stranou Dánská lidová strana (*Dansk Folkeparti* – DF), která patří do rodiny současných radikálně pravicově populistických stran. Historie DF se začíná psát v roce 1995, kdy vzniká odštěpením od Strany pokroku (*Fremskridtspartiet* – FrP)². Nevznikla tedy z pravicově extremistického prostředí, ale z populistické protestní strany, což pravděpodobně usnadnilo i její legitimizaci na dánské politické scéně. Již od roku 2001 totiž podporuje pravicovou menšinovou vládní koalici liberálů a konzervativců a některými bývá označována za de facto neoficiálního koaličního partnera této vlády (Rydgren 2004: 486–487, 497).

Dánskou lidovou stranu, v jejímž čele od počátku stojí Pia Kjaersgaard, lze charakterizovat termíny jako je nacionalismus, xenofobie, šovinismus v sociálním zabezpečení (tzv. *welfare chauvinism*), populismus či euroskepticismus. Jedním z hlavních témat, na nichž se DF profiluje, je negativní postoj k přistěhovalectví. Imigraci vnímá jako ohrožení dánské kultury a identity, jednoznačně odmítá multikulturalismus a ve svém programu uvádí, že Dánsko není a nikdy nebylo zemí přistěhovačů. Strana odmítá přeměnu Dánského království v multietnickou

² Strana pokroku byla založena na počátku 70. let jako strana zaměřená proti daňové zátěži, postupně svoji programatiku rozšířila (např. o téma imigrace). FrP bývá považována za představitelku radikálního pravicového populismu. Její místo na pozici nejsilnějšího uskupení na pravém okraji politického spektra ve 2. polovině 90. let přebrala právě Dánská lidová strana.

společnost (Rydgren 2004: 484, Widfeldt 2000: 491). Za hrozbu dánské kultury strana považuje obzvláště muslimské imigranty. Například Mogens Camre, který je za DF poslancem Evropského parlamentu, vyjádřil svůj postoj k muslimům následovně: „*Je...naivní se domnívat, že lze integrovat muslimy do dánské společnosti... Jenom několik z nich sem přišlo, aby byli integrováni. Většina z nich sem přišla, aby vytvořila muslimskou společnost...*“ (cit. dle Rydgren 2004: 485). DF obdobně jako další extrémně pravicové strany klade rovnítko mezi muslimskými přistěhovači a muslimskými fundamentalisty (Rydgren 2004: 485).

Kromě toho, že Dánská lidová strana vnímá přistěhovalectví jako hrozbu dánské kultury či identity, spojuje toto téma s dalšími otázkami, například s otázkou bezpečnosti, kdy přistěhovance považuje za hlavní příčinu kriminality (Rydgren 2004: 485). Součástí protipřistěhovačské rétoriky je i to, že imigranti odčerpávají státní finance, které by jinak mohly připadnout starým a nemocným lidem (tj. rodilým Dánům) (Rydgren 2004: 486).

Z nacionalismu pramení kritický postoj Dánské lidové strany k Evropské unii. Podle DF nadnárodní entity ohrožují Dánsko a jeho kulturu (Rydgren 2004: 484). Např. před referendem v roce 2000, které se v Dánsku konalo v otázce přistoupení k jednotné měně, strana doporučila hlasovat „ne“. Mimo jiné uvedla, že „*EMU představuje obrovský krok k likvidaci dánské nezávislosti. Dánsko je nezávislá země a jenom Dánové mají moc rozhodovat o ostatních Dánech*“. Stejně tak uvedla, že kvůli úsilí EU se stává realitou „*socialistický sen totalitního státu, ve kterém obyčejní lidé jsou pod stálým dohledem a podřízeni administrativě*“ (Dansk Folkeparti 2000:14–15).

Nejen ideologické jádro, ale i politický styl DF potvrzují, že strana patří k představitelům západoevropského radikálního pravicového populismu. Stejně jako u ostatních takových stran i u DF se objevuje populistická rétorika zaměřena proti politickému establishmentu – za ten považuje všechny parlamentní strany, jen sama sebe DF prezentuje jako uskupení stojící mimo tento establishment. Od voleb v roce 2001 ztratila tato strategie poněkud na agresivitu (po těchto volbách DF totiž začala podporovat pravicovou koaliční vládu), přesto však je pozoruhodné, že i po roce 2001 poslanci Dánské lidové strany používají zájmeno „oni“, nikoli „my“, když hovoří o politicích (Rydgren 2004: 486). Populistická rétorika je hodně zaměřena proti sociálním demokratům, neboť obě strany soupeří o stejné voliče (dělníky). Součástí populistické strategie je odvolávání se na vůli lidu, DF požaduje zvýšit využívání referend a dalších prvků přímé demokracie (Rydgren 2004: 487).

Někteří autoři zmiňují, že Dánská lidová strana představuje spíše o něco umírněnější verzi současné radikální pravice. O tom může svědčit jednak již zmiňovaný původ strany, stejně jako skutečnost, že se distancuje od ostatních západoevropských xenofobních stran (Bjørklund

- Goul Andersen 1999: 6),³ či to, že došlo k její legitimizaci ze strany některých etablovaných uskupení, která s ní navázala spolupráci. DF se snaží udržet si odstup od protidemokratických a otevřeně (biologicky) rasistických skupin (Rydgren 2004: 487) a je opatrná, aby se její nově rasistická⁴ protipřistěhovalecká rétorika nejevila jako příliš extrémní. V některých případech tuto hranici překročila – např. Pia Kjærsgaard prohrála soudní spor, v němž zažalovala osobu, která ji obvinila z rasismu⁵ (Rydgren 2004: 499). Vzhledem k ideovému profilu strany i jejímu politickému stylu je zařazení DF jako součást rodiny radikálního pravicového populismu adekvátní.

Literatura:

Dansk Folkeparti. 2000. „Dansk Folkeparti (Danish People's Party)“. S. 14-15. In: *The Danish referendum on 28 September 2000 on Denmark's accession to the single European currency. The views of political parties and groups – in their own words*. Copenhagen: Royal Danish Ministry of Foreign Affairs.

Goul Andersen, J. – Bjørklund, T. 1999. „Anti-Immigration Parties in Denmark and Norway: The Progress Parties and the Danish People's Party“. (Arbejdspapirer fra Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet). Dostupné na: http://www.aub.auc.dk/phd/department02/text/1999/35031999_4.pdf (10. 2. 2003)

Goul Andersen, J. – Bjørklund, T. 2000. „Radical right-wing populism in Scandinavia: from tax revolt to neo-liberalism and xenophobia“. S. 193-224. In: Haisnsworth, P. (ed.) *The Politics of the Extreme Right. From the Margins to the Mainstream*. London: Pinter.

Rydgren, J. 2004. „Explaining the Emergence of Radical Right-wing Populism: The Case of Denmark“, *West European Politics* 27(3): 474-502.

Widfeldt, A. 2000. „Scandinavia: Mixed Success for the Populist Right“, *Parliamentary Affairs* 53 (3): 486-500.

Pavla Dočekalová

pavla.docekalova@uhk.cz

»

Norská Strana pokroku

Klíčová slova: Norsko, extremismus, politika

³ Např. nespolupracuje s Le Penem a jeho Národní frontou.

⁴ Nový rasismus (kulturní rasismus) se soustředí na kulturní rozdíly a neslučitelnost etnických skupin (Widfeldt 2000: 491)

⁵ Nejvyšší soud dospěl k závěru, že toto obvinění nebylo zcela neoprávněné.

Od sedmdesátých let minulého století se v kontextu západoevropských demokracií jako reakce na fundamentální proměny sociální struktury vyspělé západní společnosti v souvislosti s jejím vstupem do postindustriální fáze začaly na obou pólech politického spektra objevovat nové subjekty, které narušily klasické modely fungování stranických systémů a přispěly ke zvyšování polarizace a fragmentace stranického spektra a rozvolňování etablovaných vazeb mezi tradičními stranami a příslušnými voličskými segmenty. Nové extrémně pravicové strany, které v rámci tohoto trendu vstoupily na západoevropskou stranickou scénu na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, vzbuzují v posledních letech značnou pozornost politologické obce, zejména v souvislosti s volebními úspěchy na komunální, národní i evropské úrovni. Přestože bývají i nadále považovány za politické vyvrhele, dokázaly se v rámci svých stranických systémů plně etablovat a stát se relevantními politickými hráči.

To je také případ norské Strany pokroku (Fremskrittspartiet – FrP, do roku 1977 nesla název Strana Anderse Langeho pro výrazné snížení daní, poplatků a veřejných zásahů), jejíž vstup na norskou politickou scénu při volebním zemětřesení v roce 1973 završil tzv. druhou vlnu poválečných extrémně pravicových stran daňového protestu a zároveň předznamenal příchod ekonomického neoliberalismu na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let. FrP vůbec poprvé od konce druhé světové války narušila sociálnědemokratický konsensus etablovaných politických stran, přispěla ke zvýšené polarizaci a fragmentaci norského stranického spektra a během dosavadních čtyřiatřiceti let svého působení svými četnými skandály rozvířila stojaté vody norské politiky. Zanedlouho po senzačním volebním průlomů do norského Stortingu, kdy po pouhých pěti měsících své existence dokázala získat podporu pěti procent norských voličů, se FrP musela vyrovnat s vnitřním oslabením v podobě smrti svého zakladatele Anderse Langeho a následnými spory ohledně dalšího politického směřování strany.

Zejména zásluhou charismatického Carla I. Hagena, který začátkem roku 1978 usedl na dlouhých osmadvacet let do křesla předsedy strany, dokázala FrP přestát všechny vnitřní i vnější otřesy a postupně se z monotematického protestního hnutí přetransformovala v jednu z nejúspěšnějších stran tzv. třetí vlny poválečné extrémní pravice, která se vzedmula v západní Evropě v druhé polovině osmdesátých let zčásti jako důsledek neřešených sociálních problémů spojených se vzrůstající nezaměstnaností a negativními dopady přistěhovalectví.

S tím, jak od konce osmdesátých let v souvislosti s raketovým vzestupem počtu přistěhovalců a žadatelů o azyl v tradičně homogenním Norsku vstupovala problematika přistěhovalectví do centra politické diskuse, nabývala protipřistěhovalecká rétorika FrP na síle. Strana se snažila nepřekročit hranice

společenské přijatelnosti a mířila spíše na imigrační politiku vládních stran než na konkrétní přistěhovalecké skupiny, ale ne vždy se dokázala udržet v rámci akceptovatelných mezí. Padaly výroky, že „Norsko není sociální úřad světa“ a nemůže dopustit, aby „kdejaký Afričan vysával státní kasu“ a aby byli upřednostňováni „zdraví cizinci, kteří opustí uprchlické tábory a snaží se přitáhnout pozornost politiků bez ohledu na zástupy trpících lidí před nimi.“ FrP se prezentovala jako jediná strana, která nezvýhodňuje občany na základě etnické, náboženské či kulturní příslušnosti, která má odvahu říci „stop“ rostoucím sociálním výdajům a kriminalitě spojeným s přistěhovalectvím a která myslí na „naše vlastní staré a nemocné občany a naše vlastní utiskované daňové poplatníky.“ Už koncem osmdesátých let se FrP co do volební podpory vyrovnala tehdy druhým nejsilnějším konzervativcům a od druhé poloviny devadesátých let představuje vůdčí sílu nesocialistické části norského stranického spektra, přičemž její voličská podpora se v posledních letech stabilně pohybuje nad hranicí dvaceti procent.

Po nástupu Siv Jensenové do čela strany v roce 2006 vstoupila FrP do fáze „normalizace“ s cílem stát se pro ostatní strany přijatelným koaličním partnerem a získat vládní zastoupení. Přirozeným postavením FrP v norském stranickém systému se zdá ovšem být role opoziční strany a její účast v příští vládě je zatím velmi nepravděpodobná. Navíc ji snaha o získání vládních postů staví před zásadní dilema. Strana těží ze své pozice jediného parlamentního subjektu, který nikdy nebyl zatížen vládní zodpovědností a může si proto dovolit odvážnější populistickou rétoriku, kterou oslovuje zejména voliče nižšího sociálního postavení s autoritářskými hodnotovými preferencemi. Fremskrittspartiet zaujala krajně pravicovou pozici v hodnotových záležitostech, zatímco na tradiční ekonomicko-politické ose se posunula blíže ke středu, čímž získala poměrně velké množství zejména dělnických voličů. Jako vládní strana by ovšem musela přijmout zodpovědnější politickou linii a zmírnit svůj autoritářský apel, což by pravděpodobně způsobilo odliv určité části jejích voličů.

Literatura:

ANDERSEN, Jørgen G., BJØRKLUND, Tor. 1990. „Structural Changes and New Cleavages: The Progress Parties in Denmark and Norway“. Acta Sociologica 33 (3): 195-217.

IVERSEN, Jan M. 1998. Fra Anders Lange til Carl I. Hagen. 25 år med Fremskrittspartiet. Oslo: Millenium.

Iva Košťatková

ivcaivcaivca@seznam.cz

»

Slovenská Pospolitosť – Národná strana

Klíčová slova: Slovensko, extremismus, politika

Zmyslom tejto štúdie je v základných rysoch opísať pôsobenie pravdepodobne najkrajnejšieho prvku na pravej strane politického spektra na Slovensku. Jedná sa o stranu Slovenská pospolitosť – Národná strana (SP-NS), pôsobiacu v rokoch 2002 až 2006.

Pokúsím sa schematicky načrtnúť kde sa dajú vystopovať korene strany, podrobnejšie sa pozrieť na jej vlastné pôsobenie a nakoniec ukončenie aktivít. Dôležitým prvkom bude aj opis základných programových znakov ako aj pohľad na vnútornú organizáciu strany.

Vzhľadom na minimum spracovaných podkladov bude táto práca vychádzať predovšetkým z textu Dušana Mikušoviča zverejneného v časopise Rexter⁶ a vlastných materiálov SP publikovaných na internete.

SP-NS sa na Slovensku neobjavila vo „vzduchoprázdne“, teda bez predchádzajúceho pôsobenia jej členov a organizačných štruktúr. Jej najvýznamnejším organizovaným predchodcom bol Slovenský národný front, ktorého aktivity sa dajú sledovať od roku 1993. Po jeho rozpade sa jedno z krídel pretransformovalo do občianskeho združenia SP, zaregistrovaného 9. mája 1995. Občianske združenie upútaloz pozornosť po protestoch proti vstupu SR do NATO či EU ako aj proti bombardovaniu Srbska jednotkami NATO v roku 1999. Výraznou súčasťou ich myslenia sa stal aj vypjatý nacionalizmus, antisemitizmus a vyzdvihovanie dedičstva prvej slovenskej republiky.

Mikušovič charakterizuje obdobie od registrácie združenia až po rok 2003 ako „tiché“ vzhľadom na fakt, že organizácia preferovala najmä neverejné aktivity a „pestovala“ predovšetkým svoj obmedzený počet členov. Dôležitým faktom bolo tiež to, že identita špičiek organizácie bola neznáma.

Tzv. „zvučná“ fáza sa dá pozorovať od roku 2002. Môžeme predpokladať, že hlavným motívom pre organizáciu vlastnej politickej strany bol najmä neúspech paralyzovanej Slovenskej národnej strany v parlamentných voľbách a absencia výraznejšieho krajne pravicového prvku v politickom spektre krajiny. S touto zmenou v orientovaní aktivít muselo ísť ruku v ruke aj zdokonalenie organizačnej štruktúry.⁷

⁶ Mikušovič, Dušan. Slovenská pospolitosť včera a dnes. Rexter. 2007. No. 1. ISSN: 1214-7737 Dostupné na: <http://www.rexter.cz/clanek.aspx?id=80> 5.3.2008

⁷ Nové stanovky z 8. septembra 2002.

Od tohto obdobia sa strana začína na verejnosti prezentovať sériou spomienkových akcií, ktoré získavajú výraznú pozornosť médií. Všetky tieto snahy prvoplánovo smerovali k deklarovaniu záujmu o založenie vlastnej politickej strany, ktoré prebehlo v októbri 2004. Samotné žiadosti registráciu strany bola podaná na Ministerstve vnútra SR 17. decembra 2004, ktoré ju akceptovalo 31. januára 2005.⁸

Strana naďalej pokračovala v sprievodoch a spomienkových podujatiach. Medzi najväčšie a najokázalejšie patril fakľový sprievod ulicami Zvolena, po ktorom sa strane opäť dostalo silnej mediálnej pozornosti. Veľký význam malo aj stretnutie v marci 2005, na ktorom bol prvýkrát verejne prezentovaný programový dokument: Slovenský ľudový program (vid. nižšie). Práve fakt, že strana získala tak výraznú pozornosť médií, sa ukázal ako dvojsieťná zbraň. Na jednu stranu získala publicitu a mohla tak rozšíriť okruh svojich sympatizantov, na druhú stranu upútala pozornosť bezpečnostných orgánov, tretieho sektora a v očiach verejnosti začala byť stotožňovaná s „nebezpečným extrémizmom, fašizmom či neonacizmom“. Na začiatku tak vďačná pozornosť médií sa stala pre predstaviteľov strany tzv. „bozkom smrti“ a pomohla potopiť ich politické ale aj osobné ambície (fyzický útok na vodcu strany).

Na margo tejto situácie podal Generálny prokurátor SR, 31. októbra 2005 na Najvyšší súd SR, podnet na rozpustenie strany. Je zaujímavé, že krátko po generálnom prokurátorovi, podala podnet na zrušenie SP-NS aj vzkriesená SNS, ktorá sa tak pravdepodobne chcela zbaviť svojho potenciálneho konkurenta.

SP-NS bola definitívne rozpustená 1. marca 2006.

Základným ideový obsah strany je zhrnutý v 16 stránkovom Ľudovom programe.⁹

Obsah dokumentu sa dá veľmi schematicky zhrnúť radom výrazov ako: nacionalizmus, mytizácia slovenských dejín, stavovský štát, antiliberalizmus, antikomunizmus, odmietanie parlamentnej demokracie, antisemitizmus, rasové delenie spoločnosti, vymedzenie voči národnostným menšinám na Slovensku, národný štát na úkor občianskej spoločnosti, dominancia záujmov štátu nad občanom, sociálna politika, militarizmus, antiglobalizmus, kresťanská morálka a tradicionalizmus, rehabilitácia osobnosti a ideológie Slovenského štátu.

Je zaujímavé pripomenúť, že v programe sa o Slovensku, resp. namiesto „v mene SR“ zásadne píše „v mene Slovenského štátu“.¹⁰

Na čele strany stál „vodca“ (Marián Kotleba) a jeho „pobočník“ (Ján Kopúnek). Strana mala miestne organizácie už v deviatich mestách: v Bratislave, Hlohovci, Holíči, Partizánskom,

Piešťanoch, Prešove, Rožňave, Ružomberku a Trnave. Straníckymi novinami bol občasník Prúty. Pravdepodobne najvyšší počet platiacich členov strany bol okolo 200. Strana bola v úzkom kontakte niekoľkými názorovo podobnými avšak do významu marginálnymi organizáciami doma aj v zahraničí. Čo sa týka podrobnejšej organizačnej štruktúry strany, tá sa žiaľ z dostupných podkladov nedá vystopovať. Je však zrejmé že miera organizácie bola pomerne vysoká, strana organizovala pravidelné snemy, rekreačné či náučné stretnutia členov a sympatizantov. Fungovalo rozširovanie tlačovín, ako aj spoločná uniforma člena SP-NS.

Záver

V súčasnej dobe sa dá konštatovať, že pozostatky strany, teda už len občianske združenie stagnuje a trpí najmä stratou záujmu, ako aj pozornosťou zo strany štátnych bezpečnostných orgánov. Do budúcnosti bude zaujímavé sledovať jeho vývoj vzhľadom na to, či združenie definitívne podľahne a ukončí aktivitu, naberie na silu a pokúsi sa o opätovnú registráciu pol. strany, či zapadne medzi ostatné „marginálne“ ultrapravicové organizácie na Slovensku.

Jakub Kmošena

kmosena1@yahoo.com

»

Recenze: Nebezpečné sny extremistů

Martin A. Lee. 2004. Bestie se probouzí. Praha: BB Art/Jiří Buchal.

Svět po skončení studené války není bezpečnějším místem, jak doufala část západní odborné i laické veřejnosti. K prvkům významně ohrožujícím (nejen) vnitřní bezpečnost demokratických zemí patří krajně pravicový extremismus. Česká republika není výjimkou, byť rozsah extremistických aktivit zde působících netřeba přeceňovat.

Je skutečně zvláštní, jak celkem bez větší pozornosti médií a čtenářů prošla knižním trhem v roce 2004 závažná publikace Martina A. Lee „Bestie se probouzí“, kterou vydalo nakladatelství BB Art. Poněkud beletristicky znějící titul zcela nevystihuje velmi komplexní, o fakta, archivní výzkum a rozhovory s relevantními osobami opřenou studii, jejíž anglický originál vydalo v roce 2000 renomované akademické nakladatelství Routledge.

Monografie je formálně členěna do tří částí, které v časových a věcných souvislostech historické retrospektivy vývoje světa po druhé světové válce, odhalují složité a vzájemně propojené kořeny a vazby pravicového

⁹ Dostupné na: <http://pospolitost.org/programspns.pdf> 5.3.2008

¹⁰ Konotácia so všeobecným označovaním Slovenskej republiky z rokov 1939-1945.

extremismu, který je ve všech svých podobách charakterizován uctíváním násilných forem vlády, odmítnutím tolerance, názorového pluralismu a v neposlední řadě antisemitismem, autoritářsky jednoduchých řešení.

Část první nazvaná Přemíra špiónů se zabývá důsledky nacistické éry, k nimž autor zejména řadí nedůslednost spojenců při provádění procesu poválečné denacifikace. V důsledku rychlé proměny „politických priorit“ dostali mnozí nacističtí exponenti (např. Klaus Barbie) možnost uplatnění v předdefinované situaci studené války. O služby a informace O. Skorzenyho (a mnoha dalších) se v téže době (roku 1947) ucházely jak sovětské, tak americké orgány, zatímco vlády Dánska a Československa žádaly v téže době o jeho vydání za válečné zločiny. Nacistická podzemní síť ODESSA fungovala jako „hnědá svépomoc“ organizující únik prominentů třetí říše do Jižní Ameriky. Právě tito lidé položili základ nacistické diaspory. V západní okupační zóně Německa vznikla Německá říšská strana, která však ve volbách roku 1953 zcela propadla. Nicméně z této a dalších aktivit bylo zřejmé, že „hnědé“ politické proudy existují.

Část druhá, Političtí vojáci, analyzuje aktivity nacistických exponentů v arabském světě. Máme-li opětovně uvést příklad osoby O. Skorzenyho, patřil k nejbližším přátelům a poradcům revolučního plukovníka a pozdějšího egyptského prezidenta Gamála Násira. Dalším příkladem může být F. Grobba, klíčový nacistický špión na Středním východě, který se stal po válce ředitelem arabské sekce sovětského ministerstva zahraničních věcí. Neonacisté byli ochotni podporovat vše, co „slibovalo zničit demokraticko-komunistickou světovou tyranii, uvalenou na nás roku 1945“, což jsou slova Goebbelsova oblíbence von Leerse. Ostatně zvláštní a zdánlivě názorově zmatenou směsí neonacistických argumentů dobře vystihuje text E. Schönborna, vydavatele revue Nation Europa: „Kdybychom žili na východě, bojovali bychom především proti bolševismu. Jelikož žijeme na západě, vědomě útočíme v první řadě na druhého, neméně nebezpečného nepřítele všech národů, jímž je liberálně kapitalistický kolonialismus.“(s. 179).

Podobné názory zastával teoretik západoevropského neonacismu Jean-Francois Thiriart, který kolaboroval s nacistickou okupační správou Belgie, ovšem později svoji strategii výrazně „modernizoval“ a hlásal sjednocení Evropy pod vládou silné ruky. Založil hnutí Mladá Evropa/Jeune Europe, které „komunitarismem“ údajně překonalo pravolevé dělení politického spektra. Opětovně se potvrdilo, že politické extrémy se přitahují a působí v symbióze. Thiriarta přivedl radikální antiamerikanismus k nacionálnímu komunismu, za jehož vynikající příklad prohlašoval Ceaušeskovo Rumunsko. Vedl rozhovory s čínskými komunistickými předáky a zprostředkoval jejich sblížení s Rumunskem. Silné vazby rozvinul do SRN, kde jeho spojencem byl A. von Thadden, jehož Německé říšské straně však ústava SRN skýtala jen nepatrný prostor.

Vlna neonacistického násilí se zvedla po pádu Berlínské zdi a znovusjednocení Německa. Vedle rozjásaných davů demonstrantů pochodovali v NDR též skupiny mladých skinheadů s rozvinutými prapory třetí říše. Nové „smělé“ plány neonacistů publikoval mezinárodní bulletin Die Neue Front. Ve východoberlínské čtvrti Lichtenberg se usadilo tři sta skinheadů v opuštěném domě, z něhož podivní „squateři“ podnikali výpady, při nichž fyzicky napadali Berličany. Sjednocené Německo sklízelo „výsledky ideologie východního Německa, v němž se milióny někdejších stoupců Hitlera přetavily mávnutím kouzelného proutku v bezúhonné socialisty“(s. 268). Proto v NDR nikdy nedošlo k psychologické a politické konfrontaci s minulostí.

Ušetřeny však nezůstaly ani „staré“ spolkové země. V Mnichově došlo 20. dubna 1990 ke sjezdu popíračů holocaustu v neslavné pivnici Löwenbräukeller, kde je oslovil britský autor David Irving, později odsouzený za opakované a dlouhodobé popírání holocaustu. V průběhu devadesátých let se na německé politické scéně objevila Deutsche Volksunion, kterou americké zpravodajské zdroje označily jednoznačně neonacistickou politickou stranou. Jakkoliv neonacisté zdaleka nemají sílu ohrozit německý demokratický stát, otravují politické ovzduší v zemi. Mimořádně rychlý rozvoj elektronického fašismu (šíření sítí internetu) velice přispěl k internacionalizaci krajní pravice.

Postupně docházelo k propojování „černé internacionály“ skupin ve Francii, Velké Británii, USA, Rusku, České republice a dalších zemích. Stovky neonacistických bojovníků se účastnily občanské války na území bývalé Jugoslávie, většina z nich operovala v souladu s Chorvatským obranným společenstvím, což bylo uskupení bojující v síle patnácti tisíc mužů o ustavení národně socialistického státu, zcela v tradicích ustašovského státu A. Paveliče. Francouzský neonacista M. Faci jejich misi charakterizoval slovy: „V Srbsku dnes zabíjíme poslední komunisty a zítra zničíme tyranii demokracie.“(s. 317)

Ve východní Evropě se po rozpadu komunismu začala masově šířit nacionalistická ideologie. Potvrdily se vize, které v polovině osmdesátých let formulovali v očekávání konce studené války politologové D. Bell, Z. Brzezinski a další. Názorové vakuum vzniklé koncem říše „reálného socialismu“ vyplnila ultranacionalistická hnutí. Totéž platí o antisemitismu, který se v dobách sovětské propagandy maskoval jako „antisionismus“. Mohl navazovat na stalinskou éru, kdy v sovětských gulazích zahynuly a byly popraveny tisíce Židů. Éra Gorbačovovy perestrojky sice zastavila antijudaistickou kampaň, ale protizidovské předsudky mají v Rusku starou tradici. Nesourodou, o to více však militantní společnosti se stala koncem osmdesátých let organizace Pamjat', kterou podporovaly konzervativní kruhy dogmatických bolševiků odmítající reformní proces. Největší a nejnebezpečnější neonacistickou skupinou v Rusku se však stala Ruská národní unie, hierarchicky organizovaný polovojenský sbor,

jehož členové procházeli speciálním výcvikem typu commandos. Jejich hesla volala po „vyhlazení rasově podřadných národů“ a „genetické očistě matičky“ Rusi. Je zřejmé, že rozpad Sovětského svazu byl katalyzátorem pravicového i levicového extremismu těžícího z dezorientace, zoufalství a ponížení, jež zažívalo ruské obyvatelstvo.

Pravicový extremismus není výsadou jedné země. Francie má svého J. Le Pena, který ve volbách získal nečekané množství hlasů, v rakouském prostředí fascinoval xenofobií rétor Jörg Haider (v říjnu 1996 získala ve volbách do Evropského parlamentu jeho Svobodná strana Rakouska 27,6 procent hlasů), který se díky svému „telegenickému“ zjevu stal nejúspěšnějším pravicovým politikem západní Evropy. Autor monografie Martin A. Lee však upozorňuje nejen na pasti pravicového extremismu zjevného, ale také na důsledky jeho působení ve struktuře demokratických politických systémů, kdy dochází k posunu těžiště původně středopravých a středolevých stran dál doprava. Převzetím části politického programu a rétoriky poskytují tyto strany extremistům určitou politickou legitimitu.

Recenzovaná monografie umožňuje s využitím bohaté faktografie a díky brilantní autorově analýze pochopit nebezpečné spodní politické proudy. Přináší důkaz, že diagnóza filozofa T. Adorna zformulovaná v polovině 20. století nadále platí: fašistický potenciál je inherentní struktuře masové konzumní kultury, jež příznačně plodí slabé osobnosti s mohutnou potřebou závislosti, snadno manipulovatelné komerční reklamou a politickými demagogy.

Václav Houžvička

vaclav.houzvicka@soc.cas.cz

« Vydává Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., dne 1. 4. 2008 » « Šéfredaktorka: Marta Kolářová »
« Redakční rada: Daniel Čermák, Radka Dudová, Yana Leontiyeva, Pat Lyons, Lukáš Novotný, Petra Rakušanová, Natalie Simonová, Eva Soukupová, Petr Sunega, Iva Štohanzlová » « Technická redaktorka: Michaela Vojtková » « Adresa: SOCIOWEB, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jilská 1, 110 00 Praha 1, tel./fax: +420 222 221 662, e-mail: socioweb@soc.cas.cz » « ISSN 1214-1720 »

« © Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha »